

روش‌شناسی تحقیق در تعلیم و تربیت «رویکردی اسلامی»

دکتر عبدالرحمان عبدالرحمان نقیب

ترجمه، نقد، اضافات:
بهرورز رفیعی

با نظارت دکتر علی‌رضا صادق‌زاده قمصری

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
پاییز ۱۳۸۷

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهارت‌پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وخیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است. پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وخیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

کتاب حاضر به عنوان منبع درسی برای دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری رشته علوم تربیتی و نیز دیگر علاقه‌مندان به مطالعات تربیتی تهیه شده است.

از استادان، دانش‌پژوهان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با انتقادات و پیشنهادهای خود، این پژوهشگاه را در بالا بردن سطح علمی پژوهش و عرضه هر چه بهتر کتاب‌ها و آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی و علمی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از جناب آقای بهروز رفیعی که ترجمه، نقد و الحاق پاره‌ای اضافات را به انجام رسانده است و همچنین از آقای دکتر علی‌رضا صادق‌زاده که نظارت بر طرح و تدوین مقدمه کتاب را بر عهده داشته است و نیز از آقایان حجج اسلام محمود نوذری، مجید طرقی، محمد داودی و هادی رزاقی که درگزینش محورهای مناسب ترجمه، بررسی منابع عربی و ارزیابی طرح تلاش وافر داشته‌اند تشکر و قدردانی نماید.

فهرست مطالب

یادداشت مترجم	۱
مقدمه	۵
دیدگاهی اسلامی به روش‌شناسی تحقیق تربیتی	۶
۱. روش‌شناسی پژوهش تربیتی و نقش آن در مطالعات تربیتی معاصر	۶
۱-۱. اصطلاح‌شناسی	۶
۲-۱. معانی متفاوت روش‌شناسی پژوهش	۷
۳-۱. مهم‌ترین مسائل مطرح شده در حوزه روش‌شناسی پژوهش تربیتی	۱۰
۴-۱. دیگر مسائل قابل طرح در مبحث روش‌شناسی پژوهش تربیتی	۱۲
۵-۱. نقش مبحث روش‌شناسی پژوهش در قلمرو مطالعات تربیتی	۱۴
۲. رویکرد اسلامی به روش‌شناسی پژوهش تربیتی، چرا؟	۱۹
۱-۲. نقادی بر وضعیت کنونی روش‌شناسی پژوهش تربیتی بر اساس مبانی اسلامی	۱۹
۲-۲. امکان تکیه بر مبانی دینی و ارزشی در مباحث روش‌شناسی پژوهش تربیتی	۲۳
۳-۲. لزوم استفاده از تعالیم و حیانی دین در شناخت و هدایت جریان تربیت	۲۷
۴-۲. عدم کفایت تعالیم و حیانی اسلام برای پاسخ‌گویی به همه مسائل تربیتی معاصر	۲۸
۳. رویکرد اسلامی به روش‌شناسی پژوهش تربیتی، چگونه؟	۲۹
۱-۳. ویژگی‌های مطلوب رویکرد اسلامی به روش‌شناسی پژوهش تربیتی	۳۰
۲-۳. نکاتی درباره کتاب روش‌شناسی تحقیق در تعلیم و تربیت: رویکردی اسلامی	۳۲
الف) مزایا	۳۳
ب) کاستی‌ها	۳۴
۳-۳. رویکرد اسلامی به روش‌شناسی پژوهش تربیتی؛ دیگر گام‌ها	۳۵
۴-۳. رویکرد اسلامی به روش‌شناسی پژوهش تربیتی؛ گام‌های بعدی	۳۶

۳۹	پی‌نوشت‌ها.....
۴۲	منابع و مآخذ.....
۴۲	الف) منابع فارسی.....
۴۳	ب) منابع عربی.....
۴۴	ج) منابع لاتین.....

فصل اول: دیباچه..... ۴۷

۵۰	موضوع پژوهش.....
۵۰	هدف‌های پژوهش.....
۵۱	روش پژوهش.....
۵۱	اهمیت پژوهش.....
۵۲	اصطلاحات پژوهش.....
۵۲	روش‌شناسی پژوهش.....
۵۴	تربیت اسلامی.....
۵۴	پیشینه پژوهش.....
۵۵	۱. پژوهش‌های سعید اسماعیل علی.....
۵۶	۲. دو پژوهش از احمد مهدی عبدالحلیم.....
۵۷	۳. پژوهش‌های عبدالرحمان نقیب.....
۶۰	۴. دو پژوهش از علی خلیل مصطفی ابوالعینین.....
۶۱	۵. پژوهش محمد محمد امزیان.....
۶۲	۶. پژوهش طه جابر علوانی.....
۶۳	تأملی بر پژوهش‌های پیشین.....
۶۵	پی‌نوشت‌های فصل اول.....

فصل دوم: تعریف اصطلاحات..... ۷۳

۷۳	۱. روش‌شناسی و روش.....
۹۲	۲. روش‌شناسی، ساختار و روش اصولی.....
۹۵	۳. روش‌شناسی اسلامی و روش تحقیق در نسخه‌های خطی.....
۹۸	۴. ارزش و اهمیت پژوهش در میراث تربیتی در روزگار ما.....

الف) میراث و شخصیت امت	۹۸
ب) میراث و مسائل جدید	۹۹
طرحی فراگیر برای احیای میراث مکتوب تربیتی و روان‌شناختی ما	۱۰۰
۴. تربیت اسلامی	۱۰۵
اول) برخی تعریف‌های تربیت اسلامی	۱۰۶
دوم) تحول پژوهش‌های معاصر درباره تربیت اسلامی	۱۰۷
سوم) هدف‌های پژوهش در تربیت اسلامی	۱۱۳
[۱] ارزیابی [فعالیت‌های پژوهشی در حوزه تربیت اسلامی]	۱۱۴
[۲] هدف اعتقادی	۱۱۵
چهارم) حوزه‌های پژوهش در تعلیم و تربیت اسلامی	۱۱۹
۱. حوزه مطالعات اصولی	۱۱۹
۲. حوزه مطالعات فلسفی	۱۱۹
۳. حوزه مطالعات تاریخی	۱۱۹
۴. حوزه مطالعات وضعیت معاصر	۱۲۰
۵. مطالعات روش‌شناختی	۱۲۰
۶. مطالعات میان حوزه‌ای یا گوناگون	۱۲۱
پی‌نوشت‌های فصل دوم	۱۲۹
فصل سوم: ساختار روش‌شناسی اسلامی و مؤلفه‌های آن	۱۴۷
الف) عنصر مفهومی	۱۴۷
ب) عنصر نظری یا فلسفی	۱۵۹
۱. وحی چونان منبعی اصیل از منابع شناخت	۱۵۹
۲. ارتباط میان فلسفه با علم و دین	۱۷۷
۳. نگرش اسلام به هستی و انسان و شناخت و اخلاق و جامعه	۱۸۰
یکم) نگرش اسلام به هستی	۱۸۱
دوم) نگرش اسلام به انسان	۱۸۳
سوم) نگرش اسلام به جامعه	۱۸۵
چهارم) نگرش اسلام به شناخت	۱۸۷
پنجم) نگرش اسلام به اخلاق	۱۹۰

۱۹۲	ج) قواعد تفسیر
۱۹۳	د) عنصر تعیین مسائل و معضلات دارای اولویت پژوهش
۱۹۵	ه) عنصر تأکید و ابراز وجود
۱۹۶	پی‌نوشت‌های فصل سوم
۲۱۱	فصل چهارم: چگونگی شکل‌گیری روش‌شناسی اسلامی
۲۱۱	وضع کنونی روش‌شناسی اسلامی
۲۱۴	مهم‌ترین منابع و مراجع ضروری برای ایجاد روش‌شناسی علمی اسلامی در تربیت
۲۲۱	چه کسی متخصص تحقیق در تربیت اسلامی است و...؟
۲۲۲	اصول اخلاقی لازم برای شکل‌گیری روش‌شناسی اسلامی
۲۲۸	پی‌نوشت‌های فصل چهارم
۲۳۵	فصل پنجم: موانع روش‌شناسی اسلامی و آینده آن
۲۳۹	نگاهی به آینده روش‌شناسی اسلامی در تربیت پژوهی
۲۴۲	گفتار پایانی
۲۴۴	پی‌نوشت‌های فصل پنجم
	پیوست‌ها
۲۴۷	پیوست شماره ۱
۲۵۲	پیوست شماره ۲
۲۵۴	پیوست شماره ۳
۲۵۵	پیوست شماره ۴
۲۵۷	منابع و مراجع مؤلف
۲۶۹	منابع و مراجع مترجم
۲۸۱	نمایه‌ها

پیشگفتار گروه

پژوهش در زمینه تعلیم و تربیت اسلامی، به سبک جدید و در راستای بومی سازی و اسلامی کردن دانش تربیت، در کشورهای عربی سابقه بیشتری نسبت به ایران دارد.

متفکران مسلمان کشورهای عربی، به ویژه مصر، به عللی چند، از جمله تقدم در برخورد فرهنگی با غرب، پژوهش در تربیت اسلامی را زودتر از ما آغاز کردند و آثار خوبی نیز در این زمینه تهیه و منتشر نمودند. در کشور ما ایران، شاید به دلیل آشنایی اندک ما با حوزه فکر و زبان عربی و یا جدی نگرفتن این حوزه، متأسفانه به ترجمه این آثار توجه کمتری شده و جز چند ترجمه در این زمینه صورت نگرفته است؛ اگرچه انتشار همین آثار معدود نیز، تأثیر زیادی بر کار مؤلفان ایرانی در تدوین کتاب های تعلیم و تربیت اسلامی گذاشت.

پژوهش در حوزه خاص دانش تربیت اسلامی، اگرچه امروز در کشور ما برگ وباری یافته و محل توجه واقع شده است، اما همچنان فضل تقدم حوزه عرب زبان جهان اسلام بر حوزه فارسی زبان آن مشهود است و واکاوی و بازخوانی آرای اندیشمندان عرب در این زمینه، چیزی جز استفاده جدی از راه های پیموده شده فکری در زمینه این دانش نیست، تا ایده ها و بنیان های تازه شکل بگیرد و دانش تربیت اسلامی که الهام گرفته از اصول آیین نجات بخش اسلام است، برگ وبار بیشتری یابد و توسعه مفهومی و نظری بیشتری پیدا کند.

گروه علوم تربیتی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، با عنایت به آنچه گذشت و نظر به نیاز جامعه علمی ایران به بازخوانی رتوس نظریات دانشمندان مسلمان در خصوص تربیت اسلامی، طرحی را در راستای گزینش، ترجمه، بازخوانی و نقد آثار سودمند منتشر شده در حوزه عرب زبان جهان اسلام تصویب نمود و در پی انجام آن برآمد.

نتیجه این طرح، که محصول تلاش گروهی از محققان و متخصصان حوزوی - دانشگاهی علوم تربیتی است، فراهم کردن مجموعه ای از تکی گاشت های تربیتی با موضوعات:

مکتب‌ها و گرایش‌های تربیتی در تمدن اسلامی، روش‌شناسی تحقیق در تعلیم و تربیت: رویکردی اسلامی، فلسفه تربیت اسلامی، سیر آرای تربیتی در تمدن اسلامی است.

در گزینش، ترجمه و نقد این مجموعه، تلاش و دقت خاصی صورت گرفته است تا محصولات نهایی طرح، زمینه مناسبی برای آشنایی، تدریس و ارائه موضوعات ذکر شده در اختیار محققان، اساتید، مربیان و به‌ویژه مدرسان دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری قرار دهد و به لحاظ معرفتی و ارائه تصویر روشنی از موضوع، جامعیت لازم را داشته باشد.

روشن است که هر یک از این موضوعات به صورت تخصصی بررسی شده‌اند و اصل موضوعه تربیت اسلامی به عنوان مبنایی کلی، در پس زمینه همه آثار وجود دارد و اگرچه هر یک از این آثار به تنهایی بحث کامل و جامعی در موضوع خود را پوشش می‌دهد، اما نگرش مجموعی به کل این آثار نیز، خالی از فوایدی چون آشنایی جامع با دانش تربیتی اسلام و به دست آوردن دیدگاهی همه‌جانبه در مورد اسلوب تفکر عربی در تربیت اسلامی نیست.

کتاب مکتب‌ها و گرایش‌های تربیتی در تمدن اسلامی، مکتب‌ها و گرایش‌های نقلی، عقلی، کارکردگرا، صوفیانه، کلامی و سلفی را بررسی و بازخوانی می‌کند؛ در کتاب روش‌شناسی تحقیق در تعلیم و تربیت: رویکردی اسلامی، از روش علمی سازوار با تحقیقات جدید در تربیت اسلامی و چگونگی ایجاد روش‌شناسی اسلامی در تربیت اسلامی و موانع و مشکلات آن بحث می‌شود؛ کتاب سیر آرای تربیتی در تمدن اسلامی، به بررسی مفهوم نظریه تربیتی، نظریه تربیتی در قرآن و سنت و تحولات این مفهوم در دوران بعد از پیامبر (ص) و قرون بعد می‌پردازد و نقاط قوت و ضعف آن را برمی‌شمارد و سرانجام کتاب فلسفه تربیت اسلامی، ضمن بازخوانی موضوعات و مسائل فلسفه‌های تربیتی معاصر، به صورت مدون، مباحث مربوط به فلسفه تربیت اسلامی را معرفی و به شکل تطبیقی و انتقادی بحث و بررسی می‌کند.

امید است این مجموعه که در گزینش، ترجمه و ارائه آن، تلاش ویژه‌ای صورت گرفته است، در نشان دادن تصویری کلی از دانش تربیت اسلامی نزد دانشمندان کشورهای عربی موفق بوده باشد و مبنایی برای تحقیقات جامع‌تر و تازه‌تر در این زمینه گردد.

روش‌شناسی پژوهش در تربیت اسلامی،

یکسره غیور از روش‌شناسی پژوهش در تربیت

به مفهوم غربی است. (از متن کتاب، ص ۸۶)

یادداشت مترجم

۱. یکی از ابواب مهم تربیت‌پژوهی، کندوکاو در زیر و بالای روش‌های پژوهش در علوم تربیتی است که از آن به روش‌شناسی پژوهش در علوم تربیتی یاد می‌شود. در روش‌شناسی، چنان‌که از خود عبارت برمی‌آید، روش‌ها را به تیغ تشریح می‌سپارند؛ به دیگر سخن، روش‌شناسی، همان فلسفه روش‌هاست.

در زبان فارسی - برخلاف زبان عربی - هنوز درباره روش‌شناسی پژوهش در تربیت اسلامی، یا فلسفه روش تحقیق در تربیت اسلامی، قلمی زده نشده است. ترجمه پیش‌رو، نخستین گام در راه بر سر قلم افتادن تدریجی این مهم در میان تربیت‌پژوهان است، امید که مؤثر افتد.

باری، این کمین ترجمان، بسندگی بر تنها، ترجمه این اثر را رواندانست، چه بری از عیب و بی‌نیاز از آرایش و پیرایشش نیافت و عرضه آن را بدان‌گونه که در متن مبدأ است، با معیارهای ترجمه و تألیف و نشر کتاب در کشورش همساز ندید؛ از این‌رو، وادار شد در متن و پی‌نوشت‌های اصل اثر، دستی برد و باز دودن و افزودنی چند، پاره‌ای از کاستی‌ها و نابایستی‌های متن مبدأ را در متن مقصد جبران سازد.

از این رهگذر، متن مقصد بر همتای مبدأ خود، مزایایی یافته است، چنان‌که از ۴۸۳ مورد پی‌نوشت در متن مقصد، نزدیک به دوثلث آن، یعنی ۳۱۱ موردش، از این قلم است؛ وانگهی:

۱. پی‌نوشت‌های هر فصل به سامان و از پایان کتاب، به فرجام همان فصل آورده شد.

۲. روش مؤلف محترم در ارجاع به کتب و مقالات، اصلاح و فنی شد.

۳. خطاهای رخ داده در متن مبدأ، اصلاح و در [] نهاده شد.

۴. واژگان لاتین از متن به پانویست برده شد.

۵. خطاهای روی‌داده در ضبط اعلام، اصلاح شد.

۶. آیات قرآن کریم، مشکّل شد.

۷. لغزش‌های ریه‌یافته در نقل نشانی برخی از آیات قرآنی، اصلاح شد.

۸. نشانی آیات و روایات بی‌نشان، یافته و در جای خود نشانده شد.

۹. خطاهای موجود در نقل متن برخی از آیات قرآن کریم، اصلاح شد.

۱۰. در مواردی که منبع مورد استناد مؤلف محترم، به فارسی ترجمه شده است، نشانی مطلب، در متن فارسی جسته و در کنار ارجاع مؤلف نهاده شد، تا مراجعه به این منابع برای خواننده ناآشنا با زبان عربی ممکن شود.

۱۱. مطالبی که به نظر مترجم، غیر مفید یا نادرست می‌نمود، حذف شد.

۱۲. منابع و مراجع مؤلف محترم، گردآوری و تنظیم و در قالب کتابنامه‌ای در انتهای کتاب آورده شد.

۱۳. به منابع و مراجع مترجم، در پایان کتاب اشاره شد.

۱۴. چند نمایه از این اثر گرفته شد.

۱۵. از پیوست‌های دوازده‌گانه فرجام متن مبدأ، تنها چهار پیوست (اول، سوم، پنجم، هفتم)، ترجمه و تلخیص شد.

۱۶. اضافات و نقدهای مترجم، با *؛ م.؛ [] نشان داده شد.

۱۷. لغزش‌های رخ‌داده در ضبط عنوان برخی از نوشتارها اصلاح شد.

۱۸. خطاهایی که گاه در ارجاع به منابع صورت گرفته است، اصلاح شد.

۱۹. برخی اعداد و ارقام غلط‌افتاده در جدول‌ها و نمودارهای متن و نیز شماره صفحات منابع مرجع اصلاح شد.

۲۰. مشکلات ساختاری متن، از جمله نابسامانی رخ‌داده در شماره ارجاعات متن مبدأ

اصلاح شد.

۲۱. گاه و بنابر ضرورت، برخی از مطالب و اصطلاحات متن مبدأ شرح داده و یا

اصلاح شد.

۲. بنابر تصریح مؤلف محترم، نام این اثر در آغاز «منهجية البحث في التربية الاسلامية: رؤية مغايرة» بوده است؛ اما پس از چاپ کتاب و پیش از صحافی آن، نظرایشان برمی‌گردد و آن را «منهجية البحث في التربية: رؤية اسلامية» می‌نامد.

مترجم، عنوان نخست را با محتوای این اثر سازگار و گزینش آن را کمابیش واقع‌بینانه می‌داند و یقین دارد عنوان اخیر آن کاملاً غلط‌انداز است، چه هرکس با الف‌بای روش تحقیق و روش‌شناسی تحقیق در علوم تربیتی آشنا باشد، با مطالعه این نوشتار، به آسانی درمی‌یابد که این عنوان پرطمطراق به هیچ روی با محتوای کتاب و هدف تألیف آن ساز نمی‌آید.

باری، من این اثر را - به قول عرب‌ها - از «کتب المداخل» می‌دانم، از این رو و به حق، عنوان درآمده بر روش‌شناسی تحقیق در تربیت اسلامی را شایسته آن می‌دانم.

۳. دکتر عبدالرحمان عبدالرحمان نقیب که از تربیت‌پژوهان دل‌سوخته فرهنگ و تمدن اسلامی، خاصه حوزه تعلیم و تربیت آن است، در سال ۱۹۴۲ میلادی در روستای شبول از توابع استان دقهلیه مصر زاده شد. وی تحصیلات عالی را از دانشگاه قاهره آغاز کرد و در سال ۱۹۶۲ موفق به اخذ مدرک کارشناسی در رشته ادبیات عرب شد، آنگاه وارد دانشگاه عین شمس شد و در سال ۱۹۷۱ در رشته فلسفه تعلیم و تربیت، دانشنامه کارشناسی ارشد گرفت، و سرانجام در سال ۱۹۸۰ به اخذ دانشنامه دکتری در رشته فلسفه تعلیم و تربیت از دانشگاه اکستر شبه جزیره انگلیس نایل آمد.

دکتر نقیب نزدیک به سی سال است دل به تحقیق و تألیف و تدریس در حوزه تعلیم و تربیت اسلامی سپرده است و از این رهگذر در دانشگاه‌های منصوره مصر، ملک عبدالعزیز در مدینه منوره، جهانی علوم اسلامی در مالزی کرسی تدریس داشته و در فراوانی از همایش‌های تعلیم و تربیت اسلامی در سطوح ملی و منطقه‌ای و جهانی، فعالانه مشارکت نموده است.

محور بیشتر تحقیقات و تألیفات استاد، احیای علمی و عملی تعلیم و تربیت اسلامی است. شماری از آثار منتشرشده ایشان از این قرار است: التربية الاسلامية رسالة... و مسيرة (مصر، ۱۹۸۷)؛ مقياس الالتزام الديني لدى الشباب المسلم (مصر، ۱۹۸۱)؛ فلسفة التربية عند ابن سينا

(مصر ۱۹۸۴)؛ التأهیل التروی فی مصر (مصر، ۱۹۸۱)؛ الاعداد التروی والمهنی للطیب عند المسلمین (مصر، ۱۹۸۷)؛ التریة الاسلامیة المعاصرة فی:مواجهة النظام العالمی الجدید (مصر، ۱۹۹۷)؛ مقدمة فی التریة و علم النفس (مصر، ۱۹۸۷)؛ دلیل مستخلصات الرسائل الجامعیة فی التریة الاسلامیة بالجامعات المصریة والسعودیة (اردن، ۱۹۹۳)؛ بحوث فی التریة الاسلامیة (۳ جلد) (مصر، ۱۹۸۳-۱۹۸۶).

۴. این قلم‌زن بنابر قاعده «به راحتی نرسید آن‌که زحمتی نکشید» و این باور روش‌شناختی که تألیف و ترجمه‌ای که از سر قلم‌اندازی پدید آید و آب از چشمه غفلت و شتاب خورَد، شاخش اگر باری دهد باری پشیمانی بود؛ به قدر دانش و توانش خویش، نیک کوشیده است ترجمه‌ای بی‌خلل سازد، و کژی‌های ره‌یافته در متن مبدأ را نیز زدوده و راست کند تا متن مقصد هر چه پاکیزه‌تر افتد و روش‌مندان‌تر به انجام رسد، باشد که «مقبول طبع مردم صاحب نظر شود»؛ اما از آنجا که گاه خامی کار بر کارگزار پوشیده می‌ماند، امیدوار است نیک‌نگاران طرفه‌پرداز، به «قلم‌رنجه» ای دلش شاد کنند و بند از چشمه قند بگیرند و شکر ز طوطی دریغ مدارند و با گوش‌زدک‌ز و کاست احتمالی این اثر، وی را و امدا ر لطف خویش سازند.

۵. سرانجام با کمال افتادگی، ثواب این بضاعت مزجات را به روح ملکوتی شاعر ساحر که به افسون سخن از نی کلک، همه شهد و شکر می‌بارید و هر بیت سروده‌اش به از صدر ساله بود و بارها چشم جان دل به روضه شعورش روشن شد: مرحوم، دکتر قیصر امین‌پور (ره) تقدیم می‌دارد.

بهروز رفیعی

۱۳۸۶/۸/۱۲

سال اتحاد ملی و انسجام اسلامی